

Kirjallisuutta

Uusi suomen kielioppi unkariksi

ISTVÁN PAPP *Finn nyelvtan*, Akadémiai Nyomda, Budapest 1956, 176 s. Unkarin opetusministeriön teettämä oppikirja. Tarkastaneet Péter Hajdú ja György Lakó.

Yhtenä ilmauksena Unkarissa muuttaman viime vuoden kuluessa tapahtuneesta suomalais-ugrilaisen tutkimus- ja opetustyön voimistumisesta on yllä nimetty, lähinnä akateemisiin opintoihin tarkoitettu suomen kielioppi. Tekijä, Debrecenin yliopiston unkarin kielen professori István Papp on useita vuosia yliopistossaan opettanut suomea sikäläisille äidinkielen opiskelijoille, joten hänellä on ollut käytännöllistä kokemusta juuri tällaisen opetuskurssin laatimiseen. Suomalaisesta tarkastelijasta tuntuu, että tekijä on pitkin matkaa onnistuneesti pitänyt silmällä toisaalta niitä suomen kielen ominaisuuksia, jotka un-

karilaiselle tuottavat erityistä vaikeutta, toisaalta sellaisia kieleemme piirteitä, jotka voivat luoda valoa myös unkarin kielen menneisyyteen. Esipuheessaan prof. Papp heti alkuun toteaaakin: »Suomen kieleen perehtyessämme meille parhaiten selviävät äidinkieleemme ikivanhat perusominaisuudet, ja mitä syvemmälle unkarin ja sen sukukielen suomen historiaan etenemme, sitä ilmeisemmäksi ja vakuuttavammasi tulee yhteisen alkuperän ajatus». Tästä johtuu, kuten tekijä sanoo, että unkarilaiselle äidinkielenopiskelijalle ei riitä pelkkä deskriptiivinen nyky-suomen rakenteen tuntemus, vaan

että hänen on siellä täällä saatava pilkistää myös suomen kielen historiaan. Tällaisiakin katsauksia tekijä on kirjaansa ottanut, mutta painattanut ne pienemmällä kirjasiinlajilla erottaakseen kuvailevan ja historioivan puolen selvästi toisistaan.

Kirja jakaantuu kolmeen, miltei yhtä laajaan osaan: äänneoppiin, sananmuoto-oppiin ja lauseoppiin. Esitys vaikuttaa kauttaaltaan asiallisesti pätevältä ja selkeältä. Runsaan ja hyvin valitun esimerkistönsä prof. Papp on suureksi osaksi itse kerännyt alkuperäislähteistä, suomenkielisestä kaunokirjallisuudesta ja sanomalehdistä.

Siltä varalta että Finn nyelvtanista ennen pitkää tarvittaisiin uusi painos, saanen luettelua muutamia reunamerkitöjani, joiden perusteella voitaisiin ajatella pieniä korjauksia. Puhuessaan lausemelodiasta (46. §) tekijä sanoo kategorisesti, että suomesta puuttuu unkarin tyyppinen, pelkkään melodiakulkuun pohjautuva kysymyslause-laji 1) *Itthon van a gazda?* ja että kielessämme tunnetaan vain liitepartikkeliin turvautuva tyyppi 2) *Onko isäntä kotona?* (jonka vastine unkarissakin on: *Itthon van-e a gazda?*). Oikeampaa olisi ehkä esittää asia niin, että tyyppi 1) on suomessa harvinainen, mutta ei kokonaan tuntematon. Esim. nykysuomalaisessa teatterikielessä saattaa hyvin esiintyä myös kysymystyyppi *Isäntä on kotona?*, eikä se kansanmurteillekaan liene aivan outo. Asia ansaitsisi muuten tutkijajaimekin huomiota. Käsitykseni mukaan pelkälle melodialle rakentuvan kysymystyyppin jonkinvertaisesta yleistymisestä ei olisi muuta kuin hyvää sanottava: merkitsisihän se pientä tyylillistä notkeuden lisää musikaalisesti harvinaisen karulle puhunnallemme. — Esiteltäessä kiellemme »aspiraatiota» eli »loppuhen-

kosta» eli »katkoäännettä» (25) mainitaan kaikki nuo kolme nimitystä suomeksikin. Olisi näin ollen kai voitu luetteloon ottaa myös nykyisin suositeltavimpana pidetty uudistermi *jäännöslopuke* (ks. Vir. 1953 s. 431). — Kun (76) todetaan esim. sellaisen vieraskielisen nimen kuin *Lönnrot* esiintyvän suomessa astevaihtelun ulkopuolella ja siten jyrkästi erottuvan kielen äännerakenteen yleisestä kannasta, on syytä huomauttaa, että tämä koskee vain kirjoitettua kieltä: puhuessaan suomalainen kyllä alistaa *k, t, p* -äänteisiin päättyvät vieraatkin nimet astevaihteluun. Sanommehan *lönruutin, lönruutista* jne., mutta *lönruuttia, lönruuttiin*, samoin (*Ramstedt*) *ramsetin, ramsetillä*, mutta *ramsettina, ramsettiiä*, vieläpä (*Roosevelt*) *ruusveltin, ruusveltiksi*, mutta *ruusveltiiä, ruusvelttiin*, tai (*New York*) *nju-jorkin, nju-jorkista*, mutta *nju-jorkkia, nju-jorkkiin*. Jos joku suomea puhuessaan ääntäisi esim. illatiivin *nju-jorkiin* tai partitiivin *nju-jorkia*, hän loukkaisi nykyistä normaalia kielikorvaa. Tähän seikkaan muuten eivät deskriptiiviset kielioppimme vielä liene kiinnittäneet huomiota. (Unkarissahan on periaatteellisesti vastaavanlainen ilmiö todettavissa eräiden vokaaliloppuisten vieraiden nimien taivutuksessa: kirjoitetaan esim. *Setälä-t*, mutta aivan yleisesti luetaan, kuin olisi kirjoitettu *Szetelét*, siis »setäleet», yks. akkusat.)

Sananmuoto-opissa odottaisi, että kysymyspronominin *kuka* taivutus-taulukossa (182) olisi mainittu mon. nominatiivissa myös *kutka* (eikä vain *ketkä*); siinä olisi myös saattanut todeta, että on olemassa sellaiset arkaistisen kielen muodot kuin yks. sisäiset paikallissijat *kussa, kusta, kuhun* = 'missä, mistä, mihin'. Ansiokkaassa esityksessä suomen pitkistä yhdyssanarakenteista (247) olisi varmaan ollut

syitä unkarilaiselle lukijalle erityisesti huomauttaa, että tekijän siinä yhteydessä käyttämä ortografia ei, mitä yhdysmerkin sijoitteluun tulee, edusta normaalia käytäntöä, vaan johtuu tekijän pedagogisesta selvennystarkoituksesta (*pika-luistelu-mestaruus-kilpailu pro pikaluistelumestaruuskilpailu* jne.), sillä nyt lukija voi saada erehdyttävän oikeinkirjoitusmallin. — Sananmuoto-opin eräessä pieniladellaisessa kappaleessa (262: 5) on esitetty deverbaalisen *-o* -nomininjohtimen äänteellinen kehitys allekirjoittaneen SKRK-teoksen tapaan (**-ai > *-oi > -o*). Olisi ollut syytä ottaa huomioon Erkki Itkosen myöhemmin antama, vakuuttavampi selitys (**-av >> -o*); ks. Über die suffixalen Labialvokale im Lappischen und Ostseefinnischen, Collinderin juhla-kirjassa *Scandinavica et Fenno-Ugrica*, Uppsala 1954). — Liitepartikkelin *-kaan, -kään* esittelyssä on jäänyt mainitsematta sen käyttö muodoltaan myönteisessä lauseessa, sellaisessa kuin *Onko hän siellä ollutkaan?* (335). — Ehkä ei ole didaktisesti tarkoituksenmukaista, että esimerkkeihin on joskus, tosin hyvin harvoin, mutta ilman erikoista huomautusta, otettu murteellisia tai vanhentuneita ilmauksia, sellaisia kuin »Ihmiselle vahinko tulee — Ei kiville eli kannoille» (303, mielummin: *tai*), »Koirat haukuttiin koko yön» (319, ei ole verrattavissa yleiseen »me annetaan»-tyyppiin), *kammoo* ja *lankee* (353, 301, pro: *kammooa, lankeaa*). — Esimerkit on

kauttaaltaan tarkoin ja taitavasti unkarinnettu. Vain joskus harvoin olen havainnut jotakin huomautettavaa, esim.: »silmä isketty melkein umpeen» = 'szemét majdnem kiütöték' (286, käännöksen mukaan 'silmä lyöty melkein ulos päästä'): »Ei tullut minulta kysytyksi» = 'Elfelejtették tölem kérdezni' (327: 4 a, käännöksen mukaan 'minulta ei muistettu kysyä', vaikka murteellisen ilmauksen tarkoitus on 'minä en tullut kysyneeksi'¹); »pitäisi sitä Matin kuitenkin käyttää Liisaa rautatietä katso-massa» = 'de hát — izé — Mátyásnak el kellene vinni Bözsit s megmutatni neki a vasutat' (331, asianmukaisemmin kai: '... s megmutatni neki — izét — a vasutat'; käsiteltävänä on »täytesana» *sitä*); alistuskonjunktio *kunhan* on unkarinnettu (348) 'ha (ugyan)' (kai täsmällisemmin 'ha csak?'). — Korjausluku on suoritettu hyvin huolellisesti. Olen havainnut vain muutaman, vähäpätöisen painovirheen (301 kysyttävä, po. kysyttävää, 311 nöyrtyvät, po. nöyrtyvät, 319 elätään, po. eletään, 328 käyttämisessä, po. käyttäytymisessä, 349 syndäntä, po. sydäntä, 363 tynenä, po. tyynenä).

Professori Pappin Finn nyelvtan tekee ilmeisesti mahdolliseksi suomen kielen opettamisen Unkarin yliopistoissa uudenaikaisemmin ja tehokkaammin, kuin vastaava unkarin opetus meillä yhtä oivallisen oppikirjan puuttuessa toistaiseksi voi tapahtua.

L. H.

¹ Murrelauseessa »Ei tullut minulta kysytyksi» esiintyy siis passiivin 2. partisiipin yhteydessä ablatiivissa oleva tekijänilmaisain, joka suuresti muistuttaa törkeänä barbarismina hävitettyä ablatiiviagenttia. Kysymyksessä on kuitenkin varmaan murteisammalla omaperäisesti kehittynyt syntagma. Tähän seikkaan olen viitannut Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjassa V keväällä 1957 ilmestyvässä esitelmässäni.